

S. AUR. AUGUSTINI

HIPPONENSIS EPISCOPI

ENARRATIONES

IN

PSALMOS.

ENARRATIO

IN PSALMUM LXXVI.

Sermo ad plebem.

I. PSALMI¹ hujus limen ita inscribitur : « In finem, pro » Idithun, Psalmus ipsi Asaph². In finem » quid sit, nostis. « Finis enim Legis Christus ad justitiam omni » credenti³. » Idithun interpretatur Transiliens eos ; Asaph interpretatur Congregatio. Loquitur hic ergo congregatio transiliens, ut perveniat ad finem, qui est Christus Jesus. Quæ sint itaque transilienda, ut ad illum finem pervenire possimus, ubi jam quod transiliamus non habebimus, Psalmi textus ipse demonstrat. Etenim tandiu transilire debemus quidquid nos impedit, quidquid irretit, quid-

¹ Vide D. Guillon, tom. xxi, p. 561. — ² Psal. Lxxvi, 1. — ³ Rom. x, 4.

007976

quid visco quodam illigat, et onere aggravat volatum nostrum, donec perveniamus ad id quod sufficit, ultra quod nihil est, infra quod sunt omnia, et ex quo sunt omnia. Patrem quippe ipsum volebat Philippus intueri, et dicebat Domino Jesu Christo: « Ostende nobis Patrem, » et sufficit nobis: » tanquam tandiu illi transiliendum esset quidquid aliud esset, donec perveniret ad Patrem, ubi jam securus assisteret, et quid ei ultra requirendum esset non haberet. Hoc est enim, « Sufficit. » Verum ille qui verissime dixerat: « Ego et Pater unum sumus¹, » admonuit Philippum, docuitque omnem hominem, qui Christum intelligeret, etiam in eo habere finem, quia ipse et Pater unum sunt: « Tanto, inquit, tempore vobiscum sum, et non vidistis me? Philippe, qui me videt, videt et Patrem². » Quisquis ergo Psalmi hujus animum sentire, imitari, tenere vult, omnia desideria carnalia transiliat, sæculique hujus pompam et illecebram calcet, nihilque sibi aliud proponat ubi consistat, nisi ex quo sunt omnia. In quibus omnibus etiam ipse laborat, donec ad finem perveniat. Quid nobis ergo indicat iste transiliens?

II. « Voce mea, inquit, ad Dominum clamavi³. » Sed multi clamant ad Dominum pro divitiis acquirendis damnisque devitandis, pro suorum salute, pro stabilitate domus suæ, pro felicitate temporali, pro dignitate sæculari; postremo pro ipsa etiam salute corporis, quæ patrimonium est pauperis. Pro his atque hujusmodi rebus multi clamant ad Dominum; vix quisquam propter ipsum Dominum. Facile quippe homini est quodlibet desiderare a Domino, et ipsum Dominum non desiderare: quasi vero suavius esse possit quod dat, quam ipse qui dat. Quisquis ergo pro alia re qualibet clamat ad Dominum, nondum est transiliens. Hic vero transiliens quid dicit? « Voce

¹ Joan. x, 30. — ² Id. xiv, 9. — ³ Psal. lxxvi, 2.

» mea ad Dominum clamavi. » Et ne arbitreris vocem ipsius, qua clamavit ad Dominum, propter aliud emissam, quam propter ipsum Dominum, secutus ait: « Et vox » mea ad Deum. » Emitteretur enim vox, qua clamemus ad Deum, et ipsa vox ad aliud est, non ad Deum. Ad hoc enim est vox, propter quod editur vox. Iste vero qui Deum gratis amabat, qui voluntarie Deo sacrificabat¹, qui transilierat quidquid infra est, nihilque aliud supra se viderat, quo effunderet animam suam, nisi ex quo et per quem et in quo creatus erat, ad quem clamaverat voce sua, ad illum esse fecerat ipsam vocem suam: « Vox mea, » inquit, ad Deum. » Et numquid sine causa? Vide quid sequitur: « Et attendit mihi: » Vere tunc tibi attendit, quando ipsum quæris, non quando per ipsum aliud quæris. Dictum est de quibusdam: « Clamaverunt, nec » erat qui salvos faceret, ad Dominum, nec exaudivit » eos². » Quare? Quia vox eorum non ad Dominum. Exprimit hoc alio loco Scriptura, ubi dicit de talibus: « Do- » minum non invocaverunt³. » Ad illum clamare non cessaverunt, et tamen « Dominum non invocaverunt. » Quid est, « Dominum non invocaverunt? » Dominum in se non vocaverunt: ad cor suum Dominum non invitaverunt, a Domino se habitari noluerunt. Et ideo quid eis contigit? « Ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor⁴. » Ideo de rerum præsentium amissione tremuerunt, quoniam non erant pleni illo, quem non invocaverunt. Non gratis amaverunt, ut amissis temporalibus rebus possent dicere: « Sicut Domino placuit, ita factum est; sit nomen Do- » mini benedictum⁵. » Ergo iste, « Vox mea, inquit, ad » Dominum, et attendit mihi, » doceat nos quomodo id fiat.

¹ Psal. lxxvi, 8. — ² Id. xvii, 42. — ³ Id. xiii, 5. — ⁴ Ibid. — ⁵ Job. 1, 21.

III. « In die tribulationis meæ Deum exquisivi¹. » Quis es, qui hoc facis? Id die tribulationis tuæ, vide quid exquiras. Si carcer facit tribulationem, exire de carcere exquiris: si febris facit tribulationem, sanitatem exquiris: si fames facit tribulationem, saturitatem exquiris: si damna faciunt tribulationem, lucrum exquiris: si peregrinatio facit tribulationem, civitatem tuæ carnis exquiris. Et quid cuncta commemorem, aut quando cuncta commemorem? Vis esse transiliens? In die tribulationis tuæ Deum exquire: non per Deum aliud, sed ex tribulatione Deum, ut ad hoc Deus removeat tribulationem, ut securus inhæreas Deo. « In die tribulationis meæ Deum exquisivi: » non aliud aliquid, sed « Deum exquisivi. » Et quomodo exquisisti? « Manibus meis nocte coram eo. » Dic hoc rursus: videamus, intelligamus, imitemur, si possumus. In die tribulationis tuæ quid exquisisti? « Deum. » Quomodo exquisisti? « Manibus meis. » Quando exquisisti? Nocte. » Ubi exquisisti? « Coram eo. » Et quo fructu exquisisti? « Et non sum deceptus. » Omnia ergo videamus, fratres, omnia consideremus, omnia interrogemus; et quid sit tribulatio, in qua iste Deum exquisivit, et quid sit manibus inquirere Deum, et quid sit nocte, et quid sit coram illo: et sequitur, quod omnes intelligunt, « Et non sum deceptus. » Quid est enim, « Et non sum deceptus? » Inveni quod quærebam.

IV. Tribulatio non illa vel illa cogitanda est. Etenim unusquisque nondum transiliens, nondum putat esse tribulationem, nisi quæ acciderit huic vitæ ex aliquo tristi tempore: at vero ille transiliens, totam vitam istam tribulationem suam reputat. Sic enim amat patriam supernam, ut terrena peregrinatio ipsa sit maxima tribulatio. Quomodo enim non sit tribulatio vita ista, rogo vos? quo-

¹ Psal. LXXVI, 3.

modo non sit tribulatio, quæ dicta est tota tentatio? Habes scriptum in libro Job: « Numquid non tentatio est » vita humana super terram¹? » Numquid dixit: Tentatur vita humana super terram? « Ipsa vita tentatio est. » Si ergo tentatio, utique tribulatio. In hac igitur tribulatione, hoc est, in hac vita, Deum exquisivit iste transiliens. Quomodo? « Manibus, inquit, meis. » Quid est, « Manibus meis? » Operibus meis. Non enim aliquid corporeum quærebat, ut contrectando inveniret quod perdiderat, ut manibus quæreret nummum, aurum, argentum, vestem, quidquid tale est quod manibus teneri possit. Quamquam et ipse Dominus noster Jesus Christus voluit se manibus inquiri, quando dubitanti Discipulo cicatrices ostendit. Sed numquid cum ille exclamasset tangens cicatrices vulnerum ejus, « Dominus meus et Deus meus: » nonne audivit, « Quia vidisti, credidisti; beati qui non » viderunt et crediderunt²? » Si ergo ille manibus quærens Christum, hoc audire meruit, ut opprobrium ei fuerit ita quæsisse: nos qui beati dicti sumus, qui non vidimus et credimus, quid ergo, ad nos non pertinet manibus quærere? Pertinet, sicut dixi, operibus quærere. Quando hoc? « Nocte. » Quid est, « Nocte? » In hoc sæculo. Nox enim est antequam effulgeat dies in adventu clarificato Domini nostri Jesu Christi. Nam vultis videre quia nox est? Nisi lucernam hic haberemus, in tenebris permaneremus. Petrus enim dicit: « Et nos habemus certiore prophe- » ticum sermonem, cui bene facitis intendentes, velut » lucernæ lucenti in obscuro loco, donec dies luceat, et » lucifer oriatur in cordibus vestris³. » Venturus est ergo dies post istam noctem, interim in hac nocte lucerna non desit. Et hoc est fortasse quod nunc facimus: has litteras exponendo, lucernam inferimus, ut in hac nocte gaudea-

¹ Job. VII, 1. — ² Joan. XX, 27-29. — ³ 2 Petr. XI, 19.

mus. Quæ quidem debet accensa esse semper in domibus vestris. Talibus enim dicitur : « Spiritum nolite extinguere¹. » Et tanquam exponens quid diceret, secutus ait : « Prophetiam nolite spernere : » id est, lucerna in vobis semper luceat. Et hæc quidem lux in comparatione cujusdam ineffabilis diei nox dicitur. Nam ipsa vita fidelium in comparatione vitæ infidelium dies est. Quomodo autem sit nox, jam diximus, et ostendimus Petri apostoli testimonio : qui quidem etiam et lucernam nominavit, et de ipsa lucerna nos admonuit ut intendamus ei, id est, prophetico sermoni, « Donec dies luceat, et lucifer oriatur » in cordibus nostris. » Quomodo autem jam vita fidelium dies sit in comparatione vitæ impiorum, Paulus ostendit : « Abjiciamus, inquit, opera tenebrarum, et induamur » arma lucis, sicut in die honeste ambulemus². » Ergo honeste viventes, in comparatione vitæ impiorum, in die sumus. Sed iste dies vitæ fidelium non sufficit huic Idithun : transilire vult et istum diem, donec veniat ad illum diem, ubi noctis tentationem nullam omnino formidet. Hic enim quamvis dies sit vita fidelium, « Tentatio est vita humana » super terram³. » Nox et dies : dies in comparatione infidelium, nox in comparatione Angelorum. Habent enim diem Angeli, quem nos nondum habemus. Jam nos habemus, quem non habent infideles; sed nondum habent, fideles quem Angeli habent : tunc autem habebunt, cum erunt æquales Angelis Dei, quod illis in resurrectione promissum est⁴. In hac ergo jam die, et adhuc nocte, nocte in comparatione futuri diei quem desideramus, die in comparatione præteritæ noctis cui renuntiavimus : in hac ergo, inquam, nocte Deum requiramus manibus nostris. Non cessent opera, quæramus Deum, non sit inane desiderium. Si in via su-

¹ 1 Thess. v, 19. — ² Rom. xiii, 12. — ³ Job. vii, 1. — ⁴ Matth. xii, 30.

mus, sumptus erogemus, ut pervenire possimus. Manibus quæramus Deum. Etsi nocte quærimus quem manibus quærimus, non decipimur, quia « Coram ipso » quærimus. Quid est, « Coram ipso? Nolite facere justitiam vestram » coram hominibus, ut videamini ab eis; alioqui non » habebitis mercedem apud Patrem vestrum. Cum ergo » facis eleemosynam, ait, manus illæ sunt quærentes » Deum, noli tubicinare ante te, sicut hypocritæ faciunt; » sed sit eleemosyna tua in occulto; et Pater tuus qui » videt in occulto, reddet tibi¹. » Ergo, « Manibus meis » nocte coram eo, et non sum deceptus. »

V. Quanta tamen iste Idithun pertulerit in hac terra, et in hac nocte, et quomodo habuerit quodam modo transilienti necessitatem impingentibus atque pungentibus deorsum tribulationibus, ut necesse fuerit transilire, intentissime audiamus. « Negavit consolari anima mea². » Tantum tædium hic me occupavit, ut contra omnem consolationem clauderet se anima mea. Huic tale unde tædium? Fortasse quia vinea grandinata est, aut quia olea non provenit, aut quia vindemia a pluvia intercepta est? Unde huic tædium? Audi hoc ex alio Psalmo. Ipsius enim et ibi vox est : « Tædium detinuit me a peccatoribus re- » linquntibus legem tuam³. » Tanto ergo tædio de hujusmodi malo affectum se iste dicit, ut negaret consolari anima ipsius. Prope absorbuerat ejus tædium, tristitiaque eum omnino irreparabiliter merserat, negat se consolari. Quid igitur restabat?

VI. Primo vide unde consoletur. Nonne sustinuerat qui simul contristaretur, et non invenerat⁴? Quo enim se verteret ad consolationem, quem occupaverat tædium de peccatoribus relinquntibus legem Dei? Quo se verteret? Ad hominem Dei quemlibet? In multis jam forte iste ex-

¹ Matth. vi, 1-4. — ² Psal. lxxvi, 3. — ³ Id. cxviii, 53. — ⁴ Id. lxxviii, 21.

pertus erat magnam tribulationem, quo magis de illorum aliqua delectatione præsumpserat. Videntur enim aliquando justi homines, et gaudetur ad eos; et necesse est, ut gaudeatur; quoniam charitas sine gaudio talis esse non potest; in his autem in quibus gavisus est homo, si forte aliquid pravum contigerit, quomodo sæpe contingit, quanta lætitia ibi erat, tantus mœror accedit; ita ut postea jam timeat homo laxare habenas gaudiorum, timeat se lætitiæ committere, ne quanto magis lætatus fuerat, tanto amplius si aliquid contigerit, contabescat. Percussus ergo scandalis abundantibus quasi multis vulneribus, clausit se contra humanam consolationem, et negavit consolari anima ipsius. Et unde vita? Unde respiratio? « Memor fui Dei, et delectatus sum. » Non frustra manus operatæ fuerant, invenerant magnum consolatorem. Non quiescendo « Memor fui Dei, et delectatus sum. » Prædicandus igitur est Deus, cujus iste memor factus delectatus est, et consolatus in quadam tristitia, et quodam modo salute desperata recreatus: prædicandus est Deus. Denique, quod consolatus est iste, secutus ait: « Garrivi? » In ipsa consolatione memor factus Dei, delectatus garrivi. Quid est: « Garrivi? » Lætatus sum, exultavi loquendo. Garruli enim proprie dicuntur, qui a vulgo verbosi appellantur, accedente lætitia nec valentes nec volentes tacere. Factus est iste talis. Et rursus quid ait? « Et defecit » spiritus meus. »

VII. Tædio contabuerat, recolendo Deum delectatus fuerat, rursus garriendo defecerat: quid sequitur? « Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei¹. » Vigilaverunt super me omnes inimici mei; plus me vigilaverunt; vigilando præoccupaverunt me. Ubi non muscipulas ponunt? Nonne vigilias omnes anticipaverunt inimici mei? Qui

¹ Psal. LXXVI, 5.

sunt enim isti inimici, nisi illi de quibus dicit Apostolus: « Non est vobis colluctatio adversus carnem et sanguinem, sed adversus principatus, et potestates, et rectorum mundi tenebrarum harum, adversus spiritualia nequitiae in cœlestibus¹? » Ergo adversus diabolum et angelos ejus inimicitias exercemus. Rectores eos mundi dixit, quia ipsi regunt dilectores mundi. Non enim regunt mundum, quasi rectores sint cœli et terræ: sed mundum peccatores dicit: « Et mundus eum non cognovit². » Talem mundum illi regunt, qui non cognoscit Christum. Contra hos habemus inimicitias perpetuas. Denique quolibet habeas inimicitias adversus hominem, cogitas finire, sive illius satisfactione, si ipse te læsit; sive tua, si tu læsisti; sive alterutrius, si vos invicem læsistis; laboras satisfacere et concordare: cum diabolo autem et angelis ejus nulla concordia est. Ipsi nobis invident regnum cœlorum. Mitescere omnino erga nos non possunt: quia « Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei. » Plus illi vigilaverunt ad decipiendum, quam ego ad custodiendum me. « Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei. » Quomodo enim non anticipaverunt vigilias, qui ubique scandala, ubique muscipulas posuerunt? Tædium inest cordi, metuendum est ne absorbeat tristitia: inlætitia metuendum est ne garriendo deficiat spiritus tuus: « Anticipaverunt vigilias omnes inimici mei. » Denique in ipsa garrulitate, dum loqueris, et securus loqueris, quanta plerumque inveniuntur, quæ velint tenere inimici et reprehendere, unde velint etiam criminari et calumniari, hoc dixit: illud sensit, hoc locutus est? Quid faciat homo, nisi quod sequitur? « Conturbatus sum, et non sum locutus. » Conturbatus ergo, ne in ejus garrulitate inimici anticipantes vigilias, calumnias quærerent et invenirent, non est locutus. Nunquam ta-

¹ Ephes. vi, 12. — ² Joan. 1, 10.

men iste transiliens cessaret in se: et si forte a garrulitate cessavit, qua subreperat ei de ipsa locutione placere hominibus, non tamen destitit, non cessavit ut conaretur et hoc ipsum transcendere. Et quid dicit?

VIII. « Cogitavi dies antiquos¹. » Jam iste velut qui vapulaverat foris, tulit se intro: in secretario suæ mentis agit. Et quid ibi agat dicat nobis: « Cogitavi dies antiquos. » Bene est illi. Videte quæ cogitat, rogo vos. Intus est, apud se cogitat dies antiquos. Nemo illi dicit: Male dixisti: nemo illi dicit: Multum locutus es, nemo illi dicit: Perverse sensisti. Ita sit ei bene secum, adjuvet Deus: cogitet dies antiquos, et dicat nobis in ipso interiore cubiculo suo quid egerit, quo pervenerit, quid transilierit, ubi manserit: « Cogitavi dies antiquos; et annorum » æternorum memor fui. » Qui sunt anni æterni? Magna cogitatio. Videte si vult ista cogitatio, nisi magnum silentium. Ab omni forinsecus strepitu, ab omni rerum humanarum tumultu intus requiescat, qui cogitare vult annos istos æternos. Numquid anni, in quibus sumus, æterni sunt, aut in quibus fuerunt majores nostri, aut in quibus futuri sunt posteri nostri? Absit ut æterni existimentur. Quid enim de his annis manet? Ecce loquendo dicimus: Hoc anno: et quid tenemus de hoc anno, præter unum diem in quo sumus. Nam superiores dies anni hujus jam transierunt, nec tenentur; futuri autem nondum venerunt. In uno die sumus, et dicimus: Hoc anno; imo dic, Hodie, si aliquid vis præsens dicere. Nam de toto anno quid præsens tenes? Quidquid de illo præteritum est, jam non est; quidquid de illo futurum est, nondum est: quomodo, Hoc anno? Corrige locutionem: Hodie, dic. Verum dicis: Hodie, jam dicam. Rursus et hoc attende, quod hodie horæ matutinæ jam transierunt,

¹ Psal. LXXVI, 6.

horæ futuræ nondum venerunt. Et hoc ergo corrige: Hac hora, dic. Et de ista hora quid tenes? Momenta ejus quædam jam transierunt; quæ futura sunt nondum venerunt. Hoc momento, dic. Quo momento? Dum syllabas loquor, si duas syllabas dicam, altera non sonat, nisi cum illa transierit: ipsa denique una syllaba, si duas litteras habeat, non sonat posterior littera, nisi prior abierit. Quid ergo tenemus de his annis? Anni isti mutabiles sunt: anni æterni cogitandi sunt, anni qui stant, qui non venientibus et abeuntibus diebus peraguntur, anni de quibus alio loco Scriptura dicit Deo, « Tu autem idem » ipse es, et anni tui non deficient¹. » Hos annos iste transiliens, non in garrulitate forinsecus, sed in silentio cogitavit. « Et annorum æternorum memor fui. »

IX. « Et meditatus sum nocte cum corde meo². » Nemo illi calumniosus tendiculas verborum requirit, in corde suo meditatus est. « Garriebam. » Ecce est illud garrere. Observa iterum, ne deficiat spiritus tuus. Non, inquit, non sic garriebam quasi foris: alio modo nunc. Quomodo nunc? « Garriebam, et scrutabar spiritum meum. » Si scrutaretur iste terram, ut venas auri inveniret, nemo eum desipere diceret; imo sapientem multi dicerent, qui vellet ad aurum pervenire: quanta homo habet intus, et non fodit? Scrutabatur iste spiritum suum, et cum ipso spiritu suo loquebatur, et in ipsa locutione garriebat. Se ipsum interrogabat, se ipsum examinabat, in se iudex erat. Et sequitur: « Scrutabar spiritum meum. » Timendum ne in ipso spiritu suo remaneat: garrivit enim foris; et quia anticipaverunt vigilias omnes inimici ejus, invenit ibi tristitiam, et defecit spiritus ejus. Qui garriebat foris, ecce cœpit intus garrere securus, ubi solus in silentio cogitat annos æternos. « Et perscrutabar, inquit, spiritum

¹ Psal. ci, 28. — ² Id. LXXVI, 7.